 <p>SATBAYEV UNIVERSITY</p>	<p align="center">« Қ.И.СӘТБАЕВ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ТЕХНИКАЛЫҚ ЗЕРТТЕУ УНИВЕРСИТЕТІ » КОММЕРЦИЯЛЫҚ ЕМЕС АКЦИОНЕРЛІК ҚОҒАМЫ</p>	
<p>3-деңгейлі СМЖ құжаты</p>	<p>2023 жылғы «28» <u> </u> №2 редакция</p>	<p align="center">H029 -06-06.3.02 - 2023</p>

**«Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ» КЕАҚ далалық оқу полигонында
білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша
нұсқаулық**

H029 -06-06.3.02 - 2023

АЛҒЫСӨЗ

1 «Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті»
КЕАҚ Шұғыл қызмет көрсету орталығында **ӘЗІРЛЕНДІ**

Шұғыл қызмет көрсету
орталығының директоры
«01» 02 2023 ж. .

 Б. Ботаев

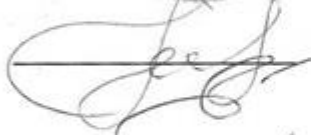
2 КЕЛІСІЛДІ

Басқарма аппаратының басшысы
«24» 02 2023 ж.

С. Шалабаев

Бағалау және сапа бөлімі
бастығының міндетін атқарушы
«24» 02 2023 ж.

 К. Нұрпейсова

Заңгерлік қамтамасыз ету және
мемлекеттік сатып алу басқармасы
бастығының міндетін атқарушы
«23» 02 2023 ж.

 Т. Абуkenов

Құжаттамалық қамтамасыз ету және
мемлекеттік тілді дамыту бөлімінің
бастығы
«21» 02 2023 ж.

 Ж. Орақбаева

3 Басқарманың 2023 жылғы «28» 02 №2 шешімімен **БЕКІТІЛДІ**

4 2017 жылғы 25 мамырдағы №1 редакцияның орнына **ЕНГІЗІЛДІ**

МАЗМҰНЫ

1	Жалпы ережелер	4
2	ШҚКО қызметкерінің міндеттері	4
3	Дәрігерге дейінгі алғашқы көмек көрсету тәртібі	6
	Өзгерістерді тіркеу парағы	12

1 Жалпы ережелер

1.1 Осы нұсқаулық Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ Шұғыл қызмет көрсету орталығы (бұдан әрі - ШҚКО) қызметкерлерінің далалық оқу полигонында (бұдан әрі - полигон) білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша және білім алушылардың Мінез-құлық және ішкі күн тәртібі ережелерінің орындалуын бақылау бойынша міндеттерін айқындайды.

1.2 Полигонда тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін ШҚКО неғұрлым дайындалған және тәжірибиелі қызметкерлері тағайындалады.

1.3 ШҚКО қызметкері полигонда болған кезеңде полигон басшысымен, жергілікті құқық қорғау органдарымен жедел өзара іс-қимылда болады және өз жұмысын осы нұсқаулықтың, ШҚКО инспекторының лауазымдық нұсқаулығының және "Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ" КЕАҚ ШҚКО туралы ереженің шеңберінде орындайды.

2 ШҚКО қызметкерінің міндеттері

2.1 Полигонға және тұрақ (аялдама) орнына бару жолында білім алушылардың қоғамдық тәртіпті және жалпы қабылданған мінез-құлық ережелерін сақтауын бақылау. Білім алушылардың автокөліктің тоқтау орындарынан 50-70 метрден астам ұзап кетуіне жол бермеу. Білім алушыларды тізімдік тексерусіз автокөлік қозғалысына рұқсат берілмейді.

Автокөлік құралы жүргізушісінің жол қозғалысы ережелерін сақтауын (белгіленген жылдамдық режимін сақтау, елді мекендерді қиып өту кезінде назар аудару, жолдың жүретін бөлігінде үй жануарының пайда болуы және т.б.) бақылау.

2.2 Полигонға келгеннен кейін полигон объектілерін, іргелес аумақты және төңіректі (кірме жолдар, күрелген қоқыс төгетін ор, кәріз құдықтары, электр жеткізу желілері өтетін орындар және т.б.), жарықтандыру жүйесінің, қоршау құрылыстарының, тану және ескерту белгілерінің жай-күйін зерделеу. Қажет болған жағдайда полигонды бөгде адамдардың, үй жануарларының кіруінен қосымша қорғау жөніндегі іс-шараларды жүргізу. Аумақты және үй-жайларды (шатырларды) тексеріп шығу кезінде кеміргіштердің, улы жыландар мен жәндіктердің бар-жоғына назар аудару, олар табылған жағдайда қатысушыларды хабардар ету және полигон басшысымен бірлесіп қатерді жою үшін қажетті шараларды қабылдау.

2.3 Полигонға келгеннен кейін ИМ, ТЖ жергілікті органдарымен құқық бұзушылықтың алдын алу және сақтандыру мәселелері жөнінде және өртке қарсы қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша байланыс пен өзара іс-қимылды қамтамасыз ету. Полигонның периметрі бойынша көрнекті орындарға – **«Далалық оқу полигоны. Бөгде адамдардың кіруіне тыйым салынады. Полевой учебный полигон. Посторонным проход запрещен!»** тақтайшасын орналастыру.

2.4 ШҚКО басшылығына күн сайын (сағат 08:00-де, сағат 14:00-те және сағат 23:00-те) полигондағы жағдайды баяндау.

2.5 Төтенше жағдай немесе оқиға болғанда (бұдан әрі – ТЖ немесе ТО), білім алушылардың Қ.И.Сәтбаев атындағы ҚазҰТЗУ оқу полигонындағы ішкі күн тәртібі қағидаларын өрескел бұзған жағдайда, бөгде тұлғалардың полигон аумағына басып кіруі немесе рұқсатсыз кіруі жағдайында дереу ШҚКО басшылығын, полигон бойынша жауапты тұлғаларды, ІІМ жергілікті органдарын хабардар ету және білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған қажетті шараларды қабылдау. Барлық көрсетілген жағдайларда актілер (баянаттар) толтырылады.

2.6 Полигонда немесе іргелес аумақта өрт туындаған жағдайда аумақтық ТЖ бөлімшелерін дереу хабардар ету (не жанып жатқанын, өрттің көлемін және т.б. хабарлау) және өртті алғашқы және қолда бар өрт сөндіру құралдарымен (өрт сөндіргіш, шелек, су, көрпе және т.б) сөндіру жөнінде шаралар қабылдау. Өрт сөндіру командасын күтіп алуды, оның өрт ошағына кіруін, полигон мүлкінің сақталуын қамтамасыз ету.

2.7 Полигонда кезекшілік атқарған кезде әр 2 сағат сайын полигон аумағын аралап, полигонға іргелес аумақты көзбен шолып қарауды жүзеге асыру.

2.8 Еңбек тәртібін, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау, өрт қауіпсіздігі және өндірістік санитария қағидаларын сақтау және полигонның білім алушылары мен қызметкерлерінен аталған қағидалардың сақталуын талап ету.

2.9 Білім алушылар мен қызметкерлердің спирттік ішімдіктер мен есірткі заттарын тұтынуына жол бермеу.

2.10 Кезекшілік атқару тәртібін реттейтін лауазымдық нұсқаулықтарды және басқа да нормативтік құжаттарды адал орындау.

2.11 Полигонға білім алушылар мен қызметкерлердің туыстары мен таныстарын, сондай-ақ құқық қорғау органдарының, әкімдіктің, ТЖ өкілдерін полигон басшысымен келіскеннен кейін ғана жіберу.

ШҚКО қызметкеріне қатаң тыйым салынады:

- алкогольдік, есірткілік немесе өзге де масаң күйде кезекшілікке түсуге, спирттік ішімдіктерді немесе есірткі заттарын тұтынуға;

- арнайы бөлінбеген жерлерде темекі шегу, құмар ойындар ойнау, кітаптар, газеттер мен журналдар оқу, ұялы телефонда ойын қосымшаларын ойнау, әлеуметтік желілер арқылы қызметтік емес байланысуға;

- полигон аумағын аса қажеттілік болмаса тастап кетуге болмайды. Полигон орнын қалдыруға тек ШҚКО басшылығының және полигон басшысының келісімімен жол беріледі;

- профессор-оқытушылар құрамымен, қызметкерлермен, білім алушылармен және басқа тұлғалармен қызметтік емес қатынастар мен байланыстарға түсуге, сондай-ақ сақтауға қандай да бір заттарды алуға;

- полигон аумағына бөгде тұлғаларды жібермеуге, туыстары мен достарын қабылдауға;
- қызметкерлерден, профессор-оқытушылар құрамынан, білім алушылар мен келушілерден әртүрлі мазмұндағы сыйлықтар және өзге де заттарды жанама немесе тікелей қабылдауға немесе беруге немесе оларды қандай да бір тұлғалардан талап етуге;
- кезекшілік уақытында ұйықтауға.

3 Дәрігерге дейінгі алғашқы көмек көрсету тәртібі

Алғашқы көмек – жазатайым оқиғалар, улану немесе кенеттен болатын аурулар кезіндегі шұғыл шаралар кешені.

Алғашқы көмек көрсету кезінде ең алдымен жәбірленушінің жалпы жағдайына назар аударып, оның зардап себебін анықтап, оларды жою үшін шаралар қабылдау керек.

Содан кейін зақымдану немесе аурудың сипатына байланысты арнайы көмек көрсету керек: жарақат алған кезде вакцинация жасау, сынған жағдайда шинаны қою және т.б., зардап шеккен адамды оның жағдайына байланысты тасымалдауға дайындау.

Кейбір жағдайларда науқасты немесе зардап шеккен адамды мүмкіндігінше тез тасымалдауға тырыспау керек, оған оқиға орнында көмек көрсету керек: механикалық әсер ету кезінде (жаралар, көгерулер, сынықтар); температурада (күн, жылу соққылары, күйіктер, үсік); химиялық (күйіктер, уланулар), сондай-ақ электр тогының әсері кезінде (электр жарақаты, найзағай).

Шұғыл жағдай кезіндегі алғашқы көмек:

Естен тану – мидың кенеттен жедел анемиясы, ол қысқа мерзімді сананың жоғалуымен көрінеді.

Себептері: қорқыныш, қалжырау, қатты жан күйзелісі, қызып кету және т.б.

Белгілері: бас айналу, көздің қарауытуы, құлақтың шуылдауы. Жүрек айну, естен тану, беті бозарады, маңдайда тершеңдік пайда болады. Баяу тыныс алу. Көлденең қалыпта жатқызып, мүсәтір спиртін иіскеткенде естен тану тез өтеді.

Алғашқы көмек: жәбірленушіні басын төмен қаратып көлденең қалыпта жатқызу, аяқтарын көтеру, киімдерін жеңілдету, бетіне салқын су шашу, мақтадағы мүсәтір спиртін иіскету. Есін жиған соң қою шай немесе кофе беру керек.

Қоллапс - қан тамырларының тонусын реттеудің бұзылуына немесе айналымдағы қан массасының кенеттен төмендеуіне байланысты қан қысымының төмендеуімен тамырлардың жедел кеңеюі.

Себептері: сыртқы және ішкі қан кетулерде, жүрек бұлшық етінің инфарктісінде, профузды диареямен бірге жүретін жұқпалы ауруларда қанның көп жоғалуы, өткір ауырсыну тірікенуі.

Белгілері: жәбірленушінің жағдайы әдетте аужанамаыр, өмірге қауіп төндіреді. Кенеттен өткір әлсіздік, жүрек соғу жиілігінің жоғарылауы және әлсіреуі, қан қысымының төмендеуі, бозару, қатты тершендік, еріннің және тырнақтың көгеруі. Сана әдетте сақталады.

Алғашқы көмек: сыртқы қан кетуді тоқтату, егер бар болса, жәбірленушіні арқасымен жатқызып, қою шай беру, аяқ-қолдарын көтеру, таза ауа ағынын беру. Жедел жәрдем шақыру.

Травматикалық шок – зақымданғаннан кейін пайда болатын ағзаның барлық функциялары, әсіресе орталық жүйке жүйесі бұзылған зардап шеккен адамның ауыр жағдайы. Шок шамадан тыс ауырсынудың тітіркенуі, көгеру, жаралар, әсіресе сүйектердің сынуы, кеуде және іш қуысының жаралары, күйік кезінде дамиды.

Белгілері: жәбірленушінің бастапқыда денесі қызады, терісі бозарады, пульсі жиілеп, жиі терең тыныс алады, содан кейін дене қызулығы төмендеп, әлсіреп қалады. Жәбірленуші ауырсынуға шағымдануды тоқтатады, қозғалмайды, енжар, кейбір сұрақтарға сыбырлап жауап береді, пульс жиі, әлсіз. Тыныс алу жиілейді. Аяқ-қолдары суық, денеден жабысқақ тер шығады, өлім қаупі тез болуы мүмкін.

Шоктың алдын алу: жәбірленушіге тыныштық беру, қан кетуді тоқтату, зақымдану аймағындағы ауырсынуды азайту, таңғышты мұқият қолдану, зақымдалған аяқ-қолдарды кесу, тасымалдау кезінде абай болу және жылы болуын қадағалау.

Алғашқы көмек: егер іш қуысы зақымдалмаса ыстық қою шәй, кофе, шарап беру. Тұзды-сілтілі сусын (литр суға 1 шәй қасық ас содасын және жарты қасық ас тұзын қосу керек).

Шұғыл жедел жәрдем шақыру, мүмкін болса, жараларды таңып, сыртқы қан кетуді тоқтатып, сынықтарды тақтайшаға таңғаннан кейін емдеу мекемесіне абайлап тасымалдау.

Терминалды жағдай – преагональды жағдай, арпалыс пен клиникалық өлім.

Белгілері: преагональды жағдай - тыныс алудың бұзылуы, пульс сезілмейді, аяқтары көгереді, жағдайы тежелген.

- арпалыс – сана жоғалады, сирек, өксіп тыныс алу, қолдан пульс анықталмайды.

- клиникалық өлім – көз қарашығының кеңеюі, тіршілік белгісі болмайды, тыныс алу мен жүрек соғысының тоқтауы, 4-8 минуттан соң биологиялық өлім болады.

Алғашқы көмек: негізгі міндет – жедел жәрдем келгенге дейін науқастың өмірін сақтау, жанама жүрек массажы, ауыздан-ауызға немесе ауыздан-мұрынға тәсілі бойынша жасанды тыныс алдыру.

Суға бату - судың тыныс алу жолдарына енуі нәтижесінде механикалық асфиксия (тұншығу) түрі.

Белгілері: зардап шеккен адамның терісі бозарған немес көгерген болады. Терісі бозарған адамдарда тыныс алу жолдарында және өкпесінде су

болмайды. Терісі көгерген адамдарда мұрынынан және аузынан көп мөлшерде су, кейде көбікті сұйықтық түрінде шығады.

Алғашқы көмек: судан шығарылған адам суды жұтқан, бірақ есінен танбаған болса, құсу немесе есінен тану жағдайы болуы мүмкін, егер құсу болмаса, оны қолдан жасау (тілдің артқы қабырғасын немесе тамақты тітіркендіру арқылы) қажет.

Есінен танған жағдайда, тездетіп ауыз қуысын құмнан және шырыштан тазалау, тыныс алу жолдарынан және асқазаннан сұйықтықты шығару (жәбірленушіні тізеге ішімен жатқызып және арқасынан басады). Содан соң жүректің сыртқы массажын жасап және ауыздан-ауызға немесе ауыздан-мұрынға әдісімен жасанды дем беру.

Жылыту шараларын (дымқыл киімдерді шешу, жылытқыш қою, қымтау) қолдану.

Суға батып кеткен (бозғылт) адамдарға тіпті, су астында ұзақ уақыт болғаннан кейін де жан кіргізуге (10 минут, кейде оданда көп) болады.

Жаралап алу – дене терісінің тұтастығын бұзбай, жұмсақ тіндер мен тамырлардың зақымдануы (тіндегі қан кетулер, көгерулер).

Белгілері: ауырсыну, «көгерудің» пайда болуы (қан кету) ауыр бірнеше көгеру кезінде шок болуы мүмкін.

Алғашқы көмек:

- ауыр жарақат алған жағдайда – қою шәй немесе кофе беру, мазасын алмау, мұз басу, жәбірленушіні ауруханаға жеткізу.

- жеңіл жарақат алған кезде – суық (мұз, қар, дымқыл сүлгі) басу, мазасын кетірмеу.

Жарақаттан соң массаж жасауға болмайды. Бас, кеуде және іштің жарақаттануы ішкі ағзалардың зақымдалуымен бірге жүруі мүмкін.

Жарақаттану – тірі ағзаның (терінің, шырышты қабаттардың) дене терісінің бүтіндігінің механикалық бұзылуы. Жаралар сыртқы және терең болуы мүмкін.

Сыртқы түрі мен сипаты бойынша: жыртылған, кесілген, шабылған, түйрелген, соғылған, тістелген, оқ тиген жаралар болады. Жарақаттанудың әрбір түрінің өз ерекшеліктері болады.

Белгілері: кез келген жарақат ауырсынады, үңірейіп, қан кетуі мүмкін.

Алғашқы көмек: қан кетуді тоқтату, жараны микробтардың енуінен қорғау, тану. Жарақат кезінде ауырсынуды азайту, дененің жараланған бөлігінің тыныш, ыңғайлы жағдайын жасау. Таңғышты қолданғаннан кейін жараны хирургиялық жолмен тазарту үшін науқасты аурухана жіберу.

Бас жарақаты – мидың шайқалуы, мидың соғылуы және қысылуы, бас сүйегінің сынуы, бастың соғылуы және жаралануы.

Белгілері: баста жарақат іздерінің болуы, жиі есін жоғалту, құсу, науқастың тежелуі, сананың шатасуы, болған оқиғаны есте сақтай алмау.

Алғашқы көмек: жәбірленушіні жатқызу, басына суық қою, құсықты жұтып қоймауын қадағалау (құсу кезінде басын бір жағына бұру). Жәбірленушіні көтеруге, жұлқылауға, ауыр халде жатқанда толық тыныштық сақтау және жедел жәрдем шақыру.

Көкірек қуысының жарақаты – қабырғалардың сынуы, кеуде қуысы ағзаларының жаралануы.

Белгілері: ауырсынудан терең тыныс ала алмау. Көптеген сынықтар кезінде жәбірленуші мазасыз болады, үстіртін, жиіленген дем алыс, еріннің тегістелуі, әр тыныс алу және дем шығару кезінде өткір ауырсыну пайда болады.

Алғашқы көмек: жәбірленушінің басы мен денесін көтеріп, зембілде жартылай отырған күйде тасымалдау. Кеудесі жараланғанда, әсіресе ашық пневмоторакс кезінде жараны дереу таңғышпен және жыртылған резеңке қолғаппен жабу керек (плевра қуысына ауа ағынын тоқтату үшін). Сосын таңғышпен таңу.

Құрсақ қуысы органдарының зақымдануы - бауырдың, көкбауырдың, ішектердің, бүйректің және қуықтың жыртылуы.

Белгілері:

- оң жақ қабырға астының жиі ауыруы,
- бүйрек зақымданғанда – белдің ауыруы, зәрде қанның болуы,
- қуық жарылған кезде – іштің төменгі бөлігіндегі ауырсыну, зәрді ұстап қалу немесе зәр шығаруға деген ұмтылыс.

Алғашқы көмек – ауыз арқылы ішуге, тамақтануға және дәрі-дәрмектерді қабылдауға жол бермеу, ауруханаға жеткізілгенге дейін және тасымалдау кезінде жәбірленушіге толық тыныштық беру керек, ол тізе астындағы байламмен арқасымен және ішіне мұзды қабықпен жатуы керек. Жараланған кезде таңғышты қолдану керек, терінің айналасына йод жағу керек. Шыққан органдарды түзеуге болмайды. Жәбірленушіні емдеу мекемесіне жедел жеткізу керек.

Сынықтар – сүйек тұтастығының бұзылуы. Егер тері мен шырышты қабық зақымдалмаса, сынық жабық болып саналады. Терінің тұтастығы бұзылғанда жара пайда болады, бұл сынық ағымын күрделендіре түседі.

Белгілері: ауыру сезімі, аяқпен жүре алмау, оның пішінінің өзгеруі, жарақат алған жерде қалыптан тыс қозғалғыштық.

Алғашқы көмек – таңғыш қалақ салып байлау.

1. Ең керекті материалдар болмаған кезде – сынған аяқты сау аяққа, ал сынған қолды денеге ыңғайлы жағдайда таңу қажет.

2. Таңғыш қалақ салу кезінде, кемінде сынған жерден төмен және жоғары орналасқан екі буын қамтылуы керек.

3. Омыртқаның сынуы кезінде немесе сынуына күдік болса, омыртқаның бүгілуіне жол бермеу керек, науқасты ішімен жатқызып, кеуденің астына киімнен жасалған валик қояды.

4. Жәбірленушінің жамбас сүйегі сынған кезде, тек жатқан қалыпта тасымалдау керек, аяқтарын шынтақтарына бүгіп, тізенің астына валиктер қойып, оларды жан-жаққа жазып («бақа» тәріздес қалпында) қою керек.

5. Сан сынған кезде екі таңғыш қалақпен: ішкі бет бойынша шаптан табанға дейін, екіншісі сыртқы беті бойынша қолтық астынан табанға дейін таңу керек.

Буындардың зақымдануы – буындардың созылуы және жыртылуы, буын қуысында қан кету. Қатты зақымданған кезде буынның шығып кетуі мүмкін.

Алғашқы көмек: тыныштықты қамтамасыз ету, зақымдалған буынды жоғары қалыпта ұстау, қатты таңу, бинт үстіне мұзды қабықтарды қою, ауруханаға жіберу. Буын шығуы кезінде түзетуге әрекет жасамау, жәбірленушіні неғұрлым тезірек ауруханаға жеткізу қажет. Буынның ашық шығуы кезінде таңғышпен таңу.

Күйік – денеге жалын, ыстық қатты заттар, бу, ыстық сұйықтықтар, күн сәулесінің әсер етуінен пайда болады. Күйіктер күшті қышқылдармен, сілтілермен, йодпен, йодоформмен және басқа да химиялық заттар әсер етуінен де болуы мүмкін.

Алғашқы көмек: кішкентай күйік кезінде күйген жерді 15 минут бойы суық судың астына қою қажет, II және III дәрежелі күйіктерде бинт күйіктің бетіне қойылады. Күйген адамға ыстық шай немесе кофе немесе 1 шай қасық сода қосылған 1 литр су ішкізеді. II және III дәрежелі күйіктер кезінде күйіктің ауданы дененің 5% (1% шамамен - алақан ауданы) асса, ауруханаға тасымалдау қажет. Ауқымды күйіктер шок жағдайға әкелуі мүмкін.

Улы заттармен улану – ағзаға улының немесе токсиннің енуінен туындаған ағзаның тіршілік әрекетінің бұзылуы, сондай-ақ осындай ауруды тудырған әрекет. Жақын түсінік – интоксикация.

Белгілері: сананың, тыныс алудың, жүрек қызметінің бұзылуы. Уланудың нәтижесі улы заттың қасиетіне, ағзаға түскен улының мөлшеріне, оның концентрациясына және ағзадағы уланудың уақытына байланысты.

Алғашқы көмек: жедел жәрдем шақыру. Құстыру арқылы ағзадан улы шығару, 304 стакан жылы су ішкізу, содан соң тағы да құстыру керек.

Егер у ішекке түссе, яғни уланудан кейін 1 сағаттан астам уақыт өткеннен кейін, іш жүргізетін дәрі беру керек (1 стакан суға 2 ас қасық іш жүргізетін тұз қосу).

Барлық улану кезінде 1 ас қасық ұнтақталған белсендірілген көмірді қабылдау көп көмегін тигізеді. Тыныс алуды ынталандыру үшін мүсәтір спиртіні иіскетуге қажет. Тамыр соғысы мүлдем болмаса және ес-түссіз жағдайда болса, жүректің сыртқы массажын жасау керек.

Тамақтан улану – тамақтан улану белгілері саңырауқұлақтарды жегеннен кейін бірнеше сағаттан кейін және ескірген тағамдарды жегеннен кейін 12 сағаттан 2 тәулікке дейін пайда болады.

Белгілері: жүрек айну, құсу, әлсіздік, ұйқышылдық, кейде сандырақ, құрысулар, тыныс алудың бұзылуы/жүрек қызметінің әлсіреуі, көру қабілетінің бұзылуы.

Алғашқы көмек: асқазанды тазарту, көп мөлшерде сусын ішкізу, іш жүргізетін дәрі беру. Тез арада жедел жәрдем шақыру. Мүмкіндігіне қарай, белгісіз улану немесе тамақтан улану кезінде улануды зерттеу үшін құсықты қалдыру керек.

Жылан мен улы жәндіктердің шағуы

Алғашқы көмек: шаққаннан кейін 8-210 минут аралығында қанды шығара отырып, шаққан жараның жанындағы теріні екі саусақтың арасымен қатпарлап қысу (у тез сорылады). Жараларды күйдіруге және бұрау салуға болмайды.

Зақымдалған жерге таңғыш қалақ салады, жараға стерильденген таңғыш таңу қажет. Қою шай немесе кофе беру қажет. Жыланға қарсы сарысуды енгізу және емделу үшін жәбірленуші ауруханаға жіберіледі.

Өзгерістерді тіркеу парағы

Өзгерістің реттік нөмірі	Құжаттың бөлімі, тармағы	Өзгерістің түрі (ауыстыру, жою, қосу)	Хабарламаның нөмірі мен күні	Өзгеріс енгізілді	
				Күні	Тегі, аты-жөні, қолы, лауазымы